

КОНСОЛІДАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ТАБОРІ В 1930-х рр. ХХ ст.

У статті розглядається громадсько-політична діяльність Осипа Назарука в Західній Україні в 30-х роках ХХ ст. Консолідаційні акції, у яких він брав участь, були спрямовані на об'єднання зусиль національно-державницьких сил для боротьби проти наступу польського режиму.

Ключові слова: Осип Назарук, громадсько-політична діяльність, консолідація, католицизм, консерватизм.

Постать Осипа Назарука належить, без сумніву, до найвизначніших українських діячів першої половини ХХ століття. Його громадсько-політична діяльність припала на час піднесення національного руху початку ХХ століття, Першої світової війни й української революції 1917–1920 рр., міжвоєнний період, коли Західна Україна перебувала в складі Другої Речі Посполитої, і початок Другої світової війни. Осип Назарук завжди знаходився в епіцентрі українського громадського й політичного життя, виступав як активний учасник подій, нерідко особисто впливав на їхній перебіг.

Суспільно-політична діяльність Осипа Назарука, його творча спадщина залишаються маловідомими, дослідженими фрагментарно. Найбільш вивченою в цій темі є проблема взаємовідносин О. Назарука й В. Липинського в працях І. Лисяка-Рудницького [14] і М. Дядюк [12]. Окремі епізоди біографії О. Назарука та його громадсько-політичної діяльності в 1930-х рр. розкриті в дослідженнях М. Швагуляка [21]. Внесок у розвиток українського християнського руху в Галичині в 1920–1930-х рр. проаналізував у своїх дослідженнях М. Москалюк [15]. Стосунки Г. Хомишина й О. Назарука достатньо ґрунтовно висвітлено в праці О. Єгрешія [13]. У більшості праць, присвячених історії України, постать О. Назарука згадується лише епізодично [18].

Мета статті – дослідити особливості суспільно-політичної діяльності Осипа Назарука в 1930-х рр.

У серпні 1927 р. після дев'ятирічної відсутності Осип Назарук опинився у Львові. Польська служба безпеки взяла колишнього міністра урядів УНР і ЗУНР під негласний нагляд. Однак побоювання перед можливими репресіями з боку властей за його діяльність під час революції не справдилися, і він зміг спокійно оселитися в помешканні свого тестя на вулиці Підвалля, 7, де мешкала дружина із сином.

Успішно вирішилася і справа його працевлаштування. На пропозицію Товариства безженних священиків імені св. Йосафата Осип Назарук у січні 1928 р. очолив редакцію католицького тижневика “Нова Зоря”. Видання фінансували станіславівський єпископ Григорій Хомишин і перемиський єпископ Йосафат Коциловський. Після того, як останній незабаром відійшов від справ видавництва, єдиним опікуном газети впродовж усього часу її існування залишався Григорій Хомишин.

З приходом Осипа Назарука в редакцію її робота була поставлена на фахову основу. У церковних справах новий головний редактор намагався дотримуватись обраного групою Григорія Хомишина прозахідного курсу, радячись при потребі з єпископом або з о. Т. Галушинським. Зате в політичних справах Осип Назарук мав майже необмежену свободу, хоча в окремі моменти при визначенні позиції газети з принципових питань консультувався з Григорієм Хомишином. Повернувшись у Галичину, Осип Назарук поринув у громадсько-політичне життя краю, ставши одним із лідерів Української Християнської Організації, Української Католицької Народної партії, Української народної обнови. Та все ж головним заняттям, яке приносило йому радість, була дванадцятирічна праця редактором “Нової Зорі”. У своїх статтях політичного характеру він різко критикував ідеологію і тактику УНДО, щоденник “Діло”, націоналістичне під-

підля, стежив за виборами до польського сейму й сенату, полемізував в ідейній суперечці “візантійців” і “римшаків” у Греко-католицькій церкві.

Незважаючи на відстоювання своїх політичних поглядів, О. Назарук прекрасно розумів важливість пошуку порозуміння і напрацювання спільної лінії політичних сил Західної України в 1930-х рр. Прагнення консолідації мотивувалося змінами в міжнародному становищі та внутрішньополітичному житті.

На думку Михайла Швагуляка, основним чинником, що робив спробу консолідації різних українських політичних течій гостроактуальною, був, зокрема, стан польсько-українських взаємин і ситуація на українських землях під Польщею [20, с.208]. Пацифікація польських властей проти українського населення восени 1930 р. на деякий час посилила консолідаційні зусилля в українському політичному таборі. Осип Назарук засудив політику польського уряду в українському питанні. Разом із Григорієм Хомишиним він відстоював програму нормалізації українсько-польських відносин, яка відкидала радикальні методи боротьби націоналістичного підпілля і шовінізм польської влади. Основним гаслом, яке мало б консолідувати український політичний табір і відповідно польську сторону, була автономія Галичини в складі Польщі. Однак в українському середовищі цю програму консолідації не підтримали ні УНДО, ні УСРП, ні ОУН.

Загалом національно-політичне життя краю переживало кризу, що проявлялося в надто гострих суперечках і взаємному поборюванні партій і організацій. Напруження цих відносин в окремі моменти характеризувалося як “домашня війна серед українського громадянства” [11, с.1]. Особливо негативно впливала на внутрішню політичну ситуацію в українському суспільстві затяжна полеміка між його провідними силами – УНДО й УСРП, унаслідок чого було припинено розпочату в 1933 р. кампанію за скликання Всеукраїнського Національного Конгресу [18, с.31]. Хоча Підготовчий конгресовий комітет (ПКК), до складу якого входив Осип Назарук і лідери всіх основних угруповань Галичини й еміграції, формально продовжував існувати, насправді від літа 1935 р. він не провадив жодної діяльності.

Гострі суперечності існували між легальним сектором українського громадянства й націоналістичним підпіллям, представленим Організацією українських націоналістів (ОУН). Провідники ОУН звинувачували партії в опортунізмі та зрадництві. Лідери й преса останніх, зі свого боку, різко критикували політику підпілля за революційні методи боротьби, убачаючи в них загрозу існуючій українській партійно-політичній системі та налагодженому культурному й господарському життю.

Більшість речників консолідації – лідерів політичних партій та організацій – не мала ілюзій щодо можливості злиття різних ідеологічних течій національного руху. Вони виступали проти політичного курсу “нормалізації” і пропонували укласти угоду про спільний захист національних інтересів та здобутків. До ідеї міжпартійного порозуміння схилилося керівництво нечисленного консервативного угруповання – Української народної обнови. Активним прибічником цього задуму був, зокрема, один з провідних діячів УНО Осип Назарук.

Перші кроки щодо взаєморозуміння між представниками українських партій та організацій, окрім офіційного керівництва УНДО, були зроблені у вересні-жовтні 1937 р. У “зондувальних” бесідах були задіяні Осип Назарук (УНО), Матвій Стахів і Михайло Матчак (УСРП), Мілена Рудницька (Союз Українок), Дмитро Левицький і Володимир Кузьмович (опозиція в УНДО).

На подальші рішення цих галицьких політиків мала вплив зустріч із Софією Русовою 19 жовтня 1937 р., у якій брали участь Осип Назарук, Дмитро Левицький, Матвій Стахів і Петро Костюк. Вони обговорювали питання активізації руху за скликання Всеукраїнського Національного Конгресу (ВНК). Учасники зустрічі виявили близькість

точок зору в оцінці польсько-української “нормалізації” і політичного курсу офіційного проводу УНДО [9, с.7–8].

Ідею міжпартійного порозуміння підтримували голова УГКЦ митрополит Андрей Шептицький і станіславівський єпископ Григорій Хомишин. З іншими політичними угрупованнями переговори проводив В.Кузьмович. Їх результатом стала ухвала про скликання спеціальної наради стосовно цієї справи. Вона відбулася 4 листопада 1937 р. у будинку голови УСДП В.Старосольського за участю Осипа Назарука, Матвія Стахів і Петра Костюка [9, с.12]. Ця нарада поклала початок постійним міжпартійним контактам, що тривали аж до початку Другої світової війни. Протоколи їх дуже ретельно вів Осип Назарук.

На першому етапі розмов у центрі уваги стояло питання організації спільного протестаційного виступу українських політичних чинників. Осип Назарук і Михайло Стахів подали на розгляд наради 10 листопада 1937 р. два проекти декларації, які пізніше вдалося поєднати. На засіданні 16 листопада Осип Назарук представив відредагований ним остаточний проект документа. Основна ідея його, як зазначалося у вступній частині, полягала в тому, щоб подати спільний погляд єпископів і громадських діячів “на ситуацію українського народу в Польській державі і на головну передумову відповідного поведіння збірного життя нашого на будуче” [11, с.1].

На думку авторів документа, після укладення “нормалізаційної” угоди вона погіршилася. Першою причиною такого стану вони вважали політику польської держави. Також критикувався офіційний політичний курс УНДО: “Сам цей перехід значної частини політичних діячів на другий бік без відповідних гарантій став джерелом внутрішнього українського ослаблення та потягнув за собою ті лиха, які нищать наш народний організм” [2, арк.5].

Закликаючи до консолідації, Осип Назарук і Матвій Стахів пропонували розробити кодекс поведінки громадських та політичних угруповань. У документі називалися норми, які хотілося покласти в основу міжпартійних відносин: вести боротьбу між різними течіями “способами якнайбільше тактовними й етичними”, не ослаблювати взаємно українських організацій, почавши від церковних, обстоювати політичні та теоретичні протиріччя “тільки політичними і теоретичними аргументами” [2, арк.5–6].

Дискусія навколо проекту документа була доволі тривалою. Це пояснюється тим, що коло учасників контактних зустрічей істотно розширилося: керівники унівської опозиції Дмитро Левицький, Мілена Рудницька – голова Союзу Українок і Дмитро Паліїв – голова ФНЄ (Фронт національної єдності). Істотні відмінності в оцінках політики “нормалізації” УНДО заважали підписати спільний документ.

Досить складною була практична організація протестаційної акції, зокрема, визначення партій та організацій, які мали підписати спільну декларацію. Значною проблемою для учасників зустрічей виявилось залучення до консолідаційних процесів найбільшої партії – УНДО. Учасники контактних зустрічей сприйняли пропозицію Володимира Кузьмовича відкласти цю справу до з’їзду УНДО, що мав відбутися наприкінці грудня 1937 р., а потім був перенесений на початок січня 1938 р. Опозиція сподівалась усунути від керівництва партії групи Василя Мудрого.

Але група “Діла” і лідери опозиції не мали впевненості в сприятливих для них результатах з’їзду УНДО. На думку Михайла Швагуляка, за таких умов проведення спільної протестаційної акції і весь процес консолідації могли опинитися під загрозою зриву, якщо ставити їх у залежність від підсумків з’їзду УНДО. Через місяць після початку контактів перед представниками українських політичних угруповань постало питання про забезпечення своїх консолідаційних зусиль від випадковостей. Виникла потреба надання йому стабільних та організованих форм.

На засіданні 6 грудня 1937 р. Осип Назарук запитав присутніх: “Чи годитеся на правильний контакт наших груп без огляду на те, що вийде на з’їзді?” [2, арк.33]. Від-

повівши на нього ствердно, учасники наради створили новий представницький орган – Контактний Комітет (КК), який мав тимчасовий характер і повинен був існувати до укладення формального міжпартійного порозуміння.

Незважаючи на те, що КК уконституювався як дискусійний конспіративний клуб для обговорення актуальних суспільно-політичних питань, Осип Назарук пов'язував із ним далекосяжні надії. У листі до єпископа Григорія Хомишина від 21 грудня 1937 р. він зізнавався, що у Львові твориться центр української політики [1, арк.34].

Осип Назарук формально вважався в КК представником УНО, але фактично ця організація на той час не виявляла ознак існування. Його позиції в Комітеті опиралися, головним чином, на авторитет католицької преси й, передусім, редагованої ним газети “Нова Зоря”. Крім нього до основної групи учасників засідань Комітету впродовж 1938 р. входили: Володимир Кузьмович, Дмитро Левицький (опозиція УНДО), Матвій Стахів (УСРП), Володимир Старосольський (УСДП), Мілена Рудницька (Союз Українок: з липня 1938 р. – Дружина Княгині Ольги), Дмитро Паліїв (ФНЄ).

Організувати спільну акцію широких кіл політичних сил Західної України не вдалося. Учасники контактних зустрічей вирішили змінити тактику. Надіючись на зміни в політиці УНДО, вони вирішили перенести центр ваги діяльності на конкретні суспільні справи.

Нелегальний характер діяльності КК обмежував його зв'язки з громадськістю. Оскільки члени Комітету були редакторами видань або членами видавничих спілок, вони вирішили використати насамперед пресу для консолідації політичних сил і посередництва у зв'язках із громадськістю.

“Нова Зоря” Осипа Назарука долучилася до консолідаційних процесів української преси. Розпорядження польської влади на початку 1938 р. про заборону вживати в друці терміни “Галичина” і “галицький” стало поштовхом для гуртування української преси різних напрямів. Її керівники вирішили висловити свій спільний протест проти дій цензури. Нарада редакторів газет і журналів 16 лютого 1938 р. запропонувала відрядити спільну делегацію до львівського воєводи [3, арк.15]. А через 5 днів делегація з одинадцяти осіб висловила протест львівському воєводі проти несправедливого рішення адміністрації та вимагала скасування заборони на вживання термінів “Галичина” і “галицький”. Така спільна акція представників українських видань усіх без винятку політичних напрямів дала позитивний результат – дискримінаційний захід властей було скасовано.

Контактний Комітет вирішив закріпити позитивні тенденції гуртування української преси через скликання загальних зборів її представників. Перші з них відбулися 13 березня 1938 р. у редакції “Діла”, на яких 31 учасник представляв 20 часописів. Ця конференція була присвячена судовому процесу над членами ОУН, яких звинувачували у вбивстві власників фільварку в Белзі Золочівського повіту. На суді було встановлено, що звинувачені вчинили напад на польських землевласників зі своєї ініціативи та всупереч забороні проводу ОУН проводити експропріацію власного майна.

Учасники пресової конференції висловили негативне ставлення до тактики, “що послуговується таким фізичним і моральним терором” [17, с.2]. За словами Осипа Назарука, це був “делікатний осуд методу ОУН” [3, арк.120]. Але проти такого висновку виступили представники тижневиків “Свобода” (УНДО) і “Наш прапор” (концерн І.Тиктора). Факт публікації в “Новій Зорі” і деяких інших виданнях комунікату викликав протест із боку націоналістичної молоді.

У другій конференції 18 квітня 1938 р. не брали участі більшість націоналістичних видань, преса УНДО й часописи концерну Івана Тиктора. А її учасники (представники друкованих органів ФНЄ, клерикальних кіл, Союзу Українок, УСРП, УСДП) пропонували укласти мале пресове порозуміння [4, арк.32–33]. Дискусія навколо цієї проблеми народила комунікат, який був опублікований. Видання, що його підписали,

вирішили взаємно співпрацювати "...в захисті zagrożеного здоров'я та існування українського народу": 1) обмінюватися взаємними інформаціями й поглядами щодо найважливіших справ загальнонаціонального значення, а також намагатися узгоджувати способи пресової оборони громадянського життя українського народу; 2) визначити засади лояльної пресової полеміки різних ідеологічних і політичних течій і груп усередині української нації та їх дотримуватись [19, с.2]. Осип Назарук оцінював пресову угоду як важливий здобуток у справі консолідації українського громадянства.

Другою проблемою, якої торкались учасники Контактного Комітету, було становище в українській кооперації. Зацікавлення нею пояснювалося нездатністю проводу УНДО захистити кооперативний рух і прихилити його керівників на свій бік.

Як делегат Контактного Комітету Осип Назарук разом із Матвієм Стахівим, Дмитром Паліївим і Міленою Рудницькою взяв участь у двох зустрічах – 11 квітня і 10 травня 1938 р. – з кооператорами [3, арк.3].

Делегати Контактного Комітету виклали свій погляд на стан кооперативного руху. Зокрема, Осип Назарук закликав активізувати "засадничу політику" і критикував практику, коли у верхах кооперативного руху акумулювалося становище політиків і кооператорів, що підсилювало опортуністичні тенденції в суспільстві. Представники Контактного Комітету пропонували керівникам кооперації спільно випрацьовувати шляхи оборони економічних інституцій, а також рекомендували здійснити приватизацію майна та децентралізацію кооперативного життя. При цьому домагалися від кооперативної верхівки визначити свою політичну позицію щодо офіційного курсу УНДО [3, арк.21].

Лідери кооперативного руху, полемізуючи з окремими тезами представників Контактного Комітету, були солідарні з ними в головному – необхідності консолідації національно-політичних сил для оборони українського суспільства від зовнішнього тиску. Можна вважати, що ініціатори таких зустрічей були задоволені їхніми результатами.

Як уже зазначалося, важливими для Контактного Комітету були взаємини з єпископатом Греко-католицької церкви. Записки Осипа Назарука та його листування засвідчують, що ієрархи УГКЦ, зокрема Андрей Шептицький і Григорій Хомишин, були причетні до налагодження міжпартійних контактів, знали про діяльність цього Комітету.

Будь-які спроби консолідації між різними українськими течіями сприймалися у Варшаві та польськими "кресовими" осередками в Галичині вкрай негативно. Уже перші публікації на тему порозуміння, що з'явилися в українських часописах восени 1937 р., викликали гостру реакцію польських політичних видань. Двотижневик "Wola i Czup" – орган ветеранів Польської Військової Організації та Легіонерів – 20 грудня 1937 р. опублікував статтю, у якій на основі матеріалів української преси звинувачував Дмитра Левицького, Осипа Назарука й Матвія Стахіва в прагненні утворити центр української політики, спрямований проти Польщі.

Дії польської влади (заборона видавати друковані органи Союзу Українок "Жінка" й "Українка") певною мірою збігалися з політикою офіційного керівництва УНДО, яке розглядало пресове порозуміння як спробу створити конкуруючий політичний центр і вживало практичних заходів з метою припинення пресової угоди.

Особливо керівництво УНДО намагалося вплинути на єпископат Греко-католицької Церкви, домагаючись виходу редакцій католицьких видань з угоди. Якщо митрополит Андрей Шептицький наполягав на її збереженні, то Григорій Хомишин і Йосип Сліпий (не без стороннього впливу) дотримувалися протилежних поглядів. Дискусія завершилася перемогою останніх – обидва католицьких часописи "Нова Зоря" і "Мета" у травні 1938 р. надрукували роз'яснення мотивів своєї участі в укладенні угоди разом із виданнями, які стояли на протилежних до католицького світогляду позиціях

[17, с.2]. Ці публікації були поміщені всупереч прагненням редакторів обох католицьких органів Осипа Назарука й Володимира Кузьмовича продовжувати зусилля у справі згуртування української преси [3, арк.60–61].

Через тиждень часописи “Нова Зоря” і “Правда” на вимогу Григорія Хомишина оголосили про припинення участі в пресовому порозумінні. Більше спільні акції української преси не практикувалися. Але сам Осип Назарук продовжував працювати в Контактному Комітеті.

Стежачи за змінами в системі міжнародних відносин у 1938 р., Осип Назарук вважав, що вони торкаються й українського питання в Польщі. Тому постійно нагадував про згуртування національних сил: “Гряде грізний час, який вимагає від нас консолідації, а де вона неможлива, то бодай поважного взаємного відношення до себе без огляду на різницю політичних поглядів” [17, с.2].

Улітку 1938 р. учасники Контактного Комітету розглядали можливості реалізації слушної ідеї закордонного Підготовчого конгресового комітету в Празі про створення Всеукраїнської Національної Ради, яка мала б стати загальнонаціональним органом (парламентом), центром координації різних політичних угруповань українців [3, арк.99–100].

Важливим зовнішнім чинником, який сприяв кристалізації політичних сил, виявилися вибори до сейму та сенату Польщі в листопаді 1938 р. УСРП, УСДП, ФНС і ДКО відмовилися від участі у виборах і вирішили об’єднати політичні сили на платформі опозиції до польської влади [10, арк.9–10]. Осип Назарук у листі до єпископа Григорія Хомишина від 15 вересня 1938 р. інформував останнього: “Вчора, 14 с.м., на вістку про розв’язання сойму і сенату зійшлися представники українських політичних партій та організацій у Львові і запросили на нараду також мене. На деннім порядку сходи́н було питання як поставитися українцям до недалеких соймових і сенатських виборів. По давній дискусії вирішено, що треба оснувати загальну Українську Національну Раду” [7, арк.13].

УНДО на засіданні свого ЦК 29 вересня 1938 р. вирішило взяти участь у виборах до сейму й сенату. Таку ж позицію зайняло керівництво Української народної обнови. Вирішальний голос у прийнятті рішення належав Григорію Хомишину. Це, однак, не перешкоджало Осипові Назаруку брати участь у діяльності Контактного Комітету. Таємна інструкція єпископа, яка рекомендувала не вступати “до ніякого представництва” [7, арк.13], ставила Осипа Назарука в непевне становище в дискусіях щодо створення Всеукраїнської Національної Ради (ВНР).

Дискусія стосовно програми й принципів творення ВНР показала значні розбіжності учасників Контактного Комітету навколо цих питань [20, с.228–229]. У ній Осип Назарук виступив із низкою статей у “Новій Зорі”. Він із сарказмом писав про проекти творення Національної Ради без участі партій (погляди Дмитра Левицького й Володимира Кузьмовича), порівнюючи їх із мильною бульбашкою [17, с.2]. У 1938 р. так і не вдалося створити широкий загальнонаціональний орган.

Від осені 1938 р. Осип Назарук уважно стежив за розвитком подій на Закарпатті. Проголошення автономії Карпатської України в жовтні 1938 р., спроби Угорщини приєднати ці українські землі, підтримка польським урядом угорських територіальних претензій сколихнули західноукраїнське суспільство. Характеризуючи тодішні настрої, Осип Назарук у листі до ректора духовної семінарії в Станіславові о. Авксентія Бойчука 13 жовтня 1938 р. писав: “Тутешні поляки надзвичайно занепокоєні вражінням, яке на нашій народі викликають події за Карпатами... Є вісті про оживлення наших в цілім краю. Тут у Львові навіть малі діти інтересуються українською державою за Карпатами, а трохи старші хлопці втікають з дому, щоб пристати до тамошнього легіону” [5, арк.82]. У листопаді відбулися нові маніфестації українців на підтримку Карпатської України. Польська влада знову вдалася до репресивних акцій проти акти-

вістів українських партій та організацій, посилення цензури до українських періодичних видань.

У зв'язку із загостренням політичної ситуації, учасники Контактного Комітету вирішили організувати спільну акцію протесту проти дій польської влади [8, арк.75]. 20 листопада 1938 р. у "Ділі" було вміщено заяву, під якою стояли підписи митрополита Андрея Шептицького та більшості єпископів УГКЦ, багатьох політичних і громадських діячів, більшості членів Контактного Комітету [19, с.2]. Осип Назарук утримався від участі в колективній заяві, очевидно, під впливом Григорія Хомишина. Автори заяви протестували проти масових репресій і застосування методів спільної відповідальності щодо українського населення в різних околицях краю, закликали "до братньої солідарності з неповинними жертвами та до впертої праці для успішної оборони слухних прав української нації" [19, с.2].

Погіршення польсько-українських взаємин, події на Закарпатті (підтримка польським урядом прагнень уряду Угорщини) спричинили еволюцію позиції УНДО в бік критичного ставлення до політики нормалізації. Керівники цієї партії виступили з низкою публічних заяв, у яких давали зрозуміти, що вважають ситуацію в західноукраїнському суспільстві, що склалася після падіння Карпатської України, сприятливою для врегулювання польсько-українських взаємин. Осип Назарук у листі до польського громадського діяча з консервативного табору графа Станіслава Лося 16 березня 1939 р. підкреслював, що "ніколи досі не було ліпшого моменту до зміни стосунків між українцями і поляками, як на тлі тої дуже болісної для нас трагедії" [6, арк.3]. Подібної думки дотримувалися й інші члени Контактного Комітету.

Саме в березні-травні 1938 р. відбулося декілька зустрічей представників українських політичних сил із польськими осередками. Проте польська сторона була представлена не силами правлячого табору в цих контактах, які, зрештою, не мали ніякого важливого значення. Зокрема, на зустрічі 3 травня 1939 р. з українського боку було підтверджено бажання до врегулювання відносин з державою і польським суспільством, а також сформульовано низку вимог стосовно зміни національної політики уряду. З польського боку висловлювалася готовність до налагодження нормального співжиття українців і поляків у Галичині.

На засіданні Контактного Комітету 8 травня 1938 р., яке розглядало проблему польсько-українських відносин, референт Осип Назарук висловився за ведення переговорів з польською стороною, мотивуючи цю свою думку потребою централізувати гостроту внутрішньополітичної ситуації [3, арк.22].

Перші прояви порозуміння в українському середовищі звелися фактично нанівець навесні 1939 р., коли обговорювалася відозва нового провідника ОУН Андрія Мельника, який замінив на цьому посту Євгена Коновальця, убитого в травні 1938 р. більшовицьким агентом. Зміст документа, що зображав керівника ОУН вождем нації, а український націоналізм єдиним і визнаним носієм чинної боротьби й містив звинувачення на адресу легальних партій, викликав гостру реакцію учасників Контактного Комітету. Осип Назарук разом з Василем Мудрим, Дмитром Левицьким, Матвієм Стахівим і Міленою Рудницькою наполягали на публічному відмежуванні від ОУН і осудові її діяльності. Володимир Кузьмович і Дмитро Паліїв відмовилися від цієї заяви.

Після тривалих дискусій представники УНДО, УСРП і УНО ухвалили опублікувати полемічну брошуру, спрямовану проти ОУН. Текст праці під назвою "Підпільний націоналізм" підготував Осип Назарук [4, арк.1–28].

Загалом, внутрішньополітична напруга позначилася на діяльності Контактного Комітету. Осип Назарук утримувався від участі в спільних акціях, організованих Комітетом. Інші члени – Володимир Старосольський, Дмитро Паліїв – майже припинили свою діяльність.

Лише влітку 1939 р. розпочалася нова хвиля обговорення проблеми консолідації національних сил на сторінках української преси, у процесі якої головною ідеєю було створення Українського Національного Проводу (УНП) – єдиного керівного органу. Практичне втілення цього задуму розпочалося наприкінці серпня 1939 р., після укладення радянсько-німецького договору про ненапад. Ідею створення єдиного національного центру підтримала Українська греко-католицька церква. Деякі подробиці початкової стадії цього процесу подав О.Назарук у листі до ректора духовної семінарії в Станіславові о. Авксентія Бойчука 27 серпня 1939 р.: “... за апробатою св. Юра твориться тут на гвалт щось в роді Національної Ради. Кузьмович вже приходив до мене в тій справі ...” [5, арк.138].

Контактний Комітет на своїх засіданнях 28, 30, 31 серпня обговорював концепцію такого керівного органу. Зокрема, на останньому з них, де був присутній Осип Назарук, представники УНДО вручили представникам Комітету проекти документів: 1) Конституції Українського Національного Проводу; 2) Правильника устрою, організації праці та компетенції УНП; 3) Маніфесту до народу; 4) Особового складу УНП; 5) Декларації евентуального Конгресу Українських Громадян і 6) Запрошення на конгрес [5, арк.140].

У проекті Конституції визначалося головне завдання Українського Національного Проводу – “сконсолідувати і скоординувати політичні та громадянські сили Українського Народу в Польщі” [5, арк.1]. Лідери УНДО запропонували й персональний склад УНП. Осип Назарук не мав місця в президії, а значився серед звичайних членів ради. У листі до Авксентія Бойчука 1 вересня 1939 р. він нищівно розкритикував усі проекти УНДО, а особливо – намір залучення Єпископату церкви до політичних справ. Осип Назарук вважав недоцільним “взагалі давати наші імена й підписи під акцією людям, які хочуть виключно самі рішати, а наші імена й підписи уважати за параван” [5, арк.140].

Назарукову критику концепції консолідації УНДО підтримали Матвій Стахів і Мілена Рудницька, однак реалізувати справу Українського Національного Проводу не вдалося – 1 вересня 1939 р. розпочалася німецько-польська війна, а Контактний Комітет уже більше не збирався.

Осип Назарук у Контактному Комітеті відігравав досить вагому роль. Він прекрасно розумів потреби національного руху відповідно до міжнародної ситуації, що складалась у другій половині 1930-х рр. Будучи своєрідним “двигуном” (та ще й секретарем) Комітету, він усвідомлював необхідність консолідації на ґрунті спільного захисту здобутків і самого існування нації.

Нападом Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 р. розпочалася Друга світова війна. 22 вересня Львів уже був не в польських руках. Цікаву деталь помітив Осип Назарук: “Дивним збігом подій поляки вдержали Львів точно тільки днів, кілька вдержали його ми, українці, в 1918 р.: Львів був тоді в руках галицьких українців від 1 до 22 листопада” [16, с.13].

Деякі представники української інтелігенції 22 вересня 1939 р. після приходу сюди Червоної Армії відразу залишили місто. Серед них – віце-маршалок сейму Польщі, голова УНДО Василь Мудрий; редактор “Діла” Іван Кудрин-Рудницький; учений-філолог, професор Роман Смаль-Стоцький; голова спортивного товариства “Луг” Роман Дашкевич. Покинули місто й деякі наддніпрянські емігранти.

Незважаючи на перебування більшовицьких військ у Львові, не переривалися зустрічі діячів різних українських організацій. Після 22 вересня 1939 р. вони відбувалися двічі на тиждень у помешканні Костя Левицького (у будинку “Дністра” на вул. Підвалля, 7, на 2-му поверсі – навпроти помешкання Осипа Назарука).

На цих зустрічах обговорювали політичну ситуацію, утворили Допомоговий Комітет, схвалили самочинний вступ львівської молоді до міської міліції, а також

прийняли рішення вислати делегацію до нової влади. До її складу включили Осипа Назарука, але в останній момент він вирішив не йти, вважаючи, що, як католицький редактор, дражнив би нову владу. А до складу делегації ввійшли Кость Левицький, Роман Перфецький, Степан Баран, Кирило Студинський і Зенон Пеленський.

На зустрічі з представниками нової влади – генералом Івановим і Міщенком – Кость Левицький виголосив промову, у якій акцентував на перших кроках, зроблених представниками української інтелігенції для налагодження співпраці. Для Міщенка співпраця була можлива лише тоді, коли українці будуть у становищі радянської інтелігенції. Кость Левицький від імені депутації заявив про лояльність до радянської влади, але й торкнувся проблеми існування Греко-католицької церкви, кількості українців у місті, видання щоденника “Діло”. Проте на ці питання чіткої відповіді з боку представників більшовицької влади почуто не було. Повернувшись до свого помешкання, Кость Левицький підсумував розмову коротко: “Слова були добрі, а діла побачимо” [16, с.18].

Не дозволила радянська влада й проведення української демонстрації перед будинком колишнього воєводства. Проте багатьом українським діячам було запропоновано роботу. Зокрема, до керівництва шкільною освітою задіяли Юрія Полянського – візитатора середніх шкіл і Гриця Микитея – учителя середніх шкіл у Львові.

Перші дні нової влади переконували Осипа Назарука в тому, що треба залишитись і працювати лояльно, де призначать. Таку позицію займали й решта інтелігентів, що збирались у помешканні Костя Левицького. Осипа Назарука, зокрема, управа Союзу українських адвокатів призначила вчителем української мови й термінології для адвокатів – євреїв і поляків.

Але після ув’язнення д-ра Івана Німчука, посла Володимира Целевича та, особливо, д-ра Костя Левицького він вирішив покинути Львів. Спонукало до цього ще й те, що офіцери ДПУ питались про нього, коли робили ревізію в помешканні Костя Левицького.

2 жовтня 1939 року Осип Назарук вирушив зі Львова в напрямку Рави-Руської. У планах утікача був візит у Варшаві до оо. Василіян, які б могли надати інформацію про українські емігрантські осередки, а далі до Берліна – відвідати гетьмана Скоропадського. Щасливо оминаючи міліцію та червоноармійців, він опинився на колишньому австроросійському кордоні в Белзці. Тут, а потім в інших містах, увагу Осипа Назарука привертала наслідки полонізації й утисків місцевого українського населення [16, с.45].

На хвилі емоційно-релігійного екстазу він по-своєму логічно трактував той жалюгідний стан, у якому опинилися польська держава та церква (як справедливу відплату, своєрідну кару божу), і критикував, на його думку, нездатність польського керівництва йти на переговори з Гітлером, зневажливе ставлення до національних меншин [16, с.63].

7 жовтня, коли Осип Назарук перебував у Красноставі, місто, згідно з радянсько-німецькою угодою про корекцію зон окупації, відійшло під німецький контроль. Після кількох днів поневірянь він 13 жовтня досягнув мети своєї подорожі – опинився у Варшаві. 31 березня 1940 р. помер у Кракові.

Таким чином, реалії політичного життя Західної України 1930-х рр. (міжпартійна ворожнеча, гострі суперечності легальних партій і націоналістичного підпілля) і загострення міжнародних відносин в Європі переконали Осипа Назарука в необхідності активізації консолідаційних зусиль у краї. Він активно підтримував консолідаційні зусилля української преси, став активним поборником пресового порозуміння в значущих суспільних справах. Через Осипа Назарука вдалося прилучити до консолідаційних процесів митрополита Андрея Шептицького та єпископа Григорія Хомишина. Будучи своєрідним “двигуном” (та ще й секретарем) Контактного Комітету, він усвідомлював необхідність порозуміння українських сил напередодні Другої світової війни.

1. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАЛ України), ф. 359, оп. 1, спр. 2. – 42 арк.
2. ЦДАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 1. – 17 арк.
3. ЦДАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 119. – 133 арк.
4. ЦДАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 195. – 149 арк.
5. ЦДАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 202. – 180 арк.
6. ЦДАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 209. – 207 арк.
7. ЦДАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 217. – 14 арк.
8. ЦДАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 29. – 119 арк.
9. ЦДАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 381. – 269 арк.
10. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. 69, оп. 1, спр. 592. – 24 арк.
11. “Домашня війна серед українського громадянства” // Громадський голос. – 1937. – 23 жовтня. – С. 1.
12. Дядюк М. В. Липинський на сторінках щоденника й у листах Осипа Назарука / М. В. Дядюк // Молода нація. – 2002. – № 4. – С. 127–160.
13. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча / О. Єгрешій. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. – 166 с.
14. Лисяк-Рудницький І. О. Назарук і В. Липинський: історія їхньої дружби і конфлікту / І. Лисяк-Рудницький // В'ячеслав Липинський. Архів. Т. 7 : Листи Осипа Назарука до В'ячеслава Липинського. – Філадельфія (Пенсільванія), 1976. – С. XV–XCVII.
15. Москалюк М. Українська католицька народна партія і проблема польсько-українського порозуміння / М. Москалюк // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. – Івано-Франківськ : Плай, 1997. – С. 221–224.
16. Назарук О. Зі Львова до Варшави. Утеча перед совітами в пам'ятних днях 2–13 жовтня 1939 / О. Назарук. – Л., 1995. – 95 с.
17. Назарук О. Пресове порозуміння: як ми на нього дивимось передовсім зі становища католицького світогляду / О. Назарук // Нова Зоря. – Л. ; Станіславів, 1938. – 5 травня. – С. 2.
18. Сосновський М. Шляхи реалізації концепції всеукраїнської єдності / М. Сосновський // Перший світовий Конгрес вільних українців : матеріали. – Вінніпег ; Нью-Йорк ; Лондон, 1969. – С. 3–48.
19. Чайковський А. Внутрішні причини невдач нашої державности / А. Чайковський // Діло. – 1938. – 1 листопада. – С. 2.
20. Швагуляк М. Маловідома сторінка політичного життя Західної України / М. Швагуляк // Записки НТШ. – Т. ССХХVIII. – 1999. – С. 207–248.
21. Швагуляк М. Осип Назарук: сторінки біографії / М. Швагуляк // Український Ліс. – 1995. – № 1. – С. 57–58.

In the article public-political activity Osypa Nazaruka on Western Ukraine in 30th years is considered. Consolidation actions in which took part to O. Nazaruc were directed on the union of efforts of natsionalno-dergavnitciah forces for the fight against the offensive of the Polish mode.

Key words: O.Nazaruc, public-political activity, consolidation, catholicism, conservatism.

УДК 94 (477.87)

ББК 63.3 (4 Укр) 628

Сергій Адамович

ПАВЛО РОБЕРТ МАГОЧІЙ – ІДЕОЛОГ ПОЛІТИЧНОГО РУСИНСТВА

У статті досліджується діяльність ідеолога й одного з провідних організаторів русинського руху в Україні П.Р.Магочія. Автор у публікації стверджує, що ідеологія русинського руху створена штучно на основі стародавньої самоназви жителів Закарпаття.

Ключові слова: політичне русинство, сепаратизм, націонал-демократичні організації, автономія, національність, етнос, регіон.

Дезінтеграційні процеси у СРСР в кінці 80-х рр. ХХ ст. і національне відродження в УРСР знайшли відображення в розгортанні політичного русинства на Закарпатті. У регіоні зусиллями активістів – представників русинської етнографічної групи було започатковано рух, що спрямовувався на прищеплення русинам окремої від укра-